

Леся ЗАВОДНА,

*методист кабінету інформаційних комунікацій
і видавничої діяльності
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
магістр філології*

ЛЕСИНА УКРАЇНА: МАРШРУТИ НАТХНЕННЯ

(до 155-річчя від Дня народження видатної поетеси)

Леся Українку завжди вабила екзотика незвіданих країв: Австрія, Болгарія, Грузія, Єгипет, Іспанія, Італія, Німеччина, Польща, Румунія, Франція, Чехія, Швейцарія... На жаль, більшість із цих поїздок були вимушеними, пов'язаними з операціями та лікуванням від страшної недуги. Але як би не манили Леся чужі країни, наймилішою серцю завжди залишалася рідна земля – та, де народилася і куди завжди поверталася з далеких мандрів.

У нашій попередній розвідці [3] ми спробували побіжно розглянути закордонні подорожі поетки. Однак це дослідження вважатимемо цілісним, якщо представимо її мандрівки і рідними просторами, адже з ім'ям Лесі Українки пов'язано чимало куточків України: від Полісся до Чорного моря, від Волині до Києва.

Окреслимо своєрідний маршрут, де відправною точкою, звичайно, буде Волинь, місто **Новоград-Волинський** (нині – Звягель). Саме на Звягельській землі, в чарівному поліському краї блакитних озер і лісових гущ, 155 років тому, 25 лютого 1871 р., у родині дійсного статського радника, мецената, члена «Старої громади» Петра Косача та письменниці й фольклористки Ольги Драгоманової-Косач (Олени Пчілки) побачила свою першу ранкову зорю маленька Леся. У Соборній во ім'я Преображення Господня церкві відбулося її хрещення і названо було дівчинку Ларисою – ім'ям великомучениці, святої за православним календарем, що в перекладі з грецької означає «чайка». Воно мало принести дитині крилату долю, волелюбну вдачу і високі обрії життя, адже чайка – це воля!

Власниками будинку, в якому протягом 1870–1873 рр. проживала сім'я Косачів, були Сергій і Степанида Окружки.

*Будинок міщанина Окружка у Звягелі,
в якому у 1870–1871 роках мешкала
родина Косачів (сучасне фото)*

Ось як це помешкання описує Олена Пчілка, мати Лесі: «... У 1870 році, восени, перейшли ми в друге помешкання: найняли невеличкий домочок у міщанина Окружка. Може бути, се була Звіринська вулиця, але такої назви я ніколи не чула, про двір Окружкових говорилося просто – «коло Случі». Бо й справді, та малесенька улличка була коло самої Случі. Там були гарні скелі над водою і хороше місце для купання. Околиця – неймовірно поетична!».

Продовжуючи розповідь матері, сам будинок детально описує у своїх спогадах Ольга Косач-Кривинюк, молодша сестра Лесі: «Ганок на кілька сходинок, перед ним широкий двір, вибрукований великим камінням. По один бік двору вулиця, по другий – густий старий сад. Просто проти ганку в глибині двору колодязь, а за ним квітник і город» [5].

У милій хатині міщанина Окружка пройшли перші дитячі роки Лесі. З дитинства вона була обдарованою дитиною: у чотирирічному віці навчилася читати, вишивала, зі служницею Мотрею Дяченко з Миропілля співала народні пісні. Росла дуже кмітливою дівчинкою, любила поратися по господарству, доглядала маленьку сестричку Олю, гарно танцювала, любила плавати, стрибати, бігати наввипередки, лазити по деревах, тобто любила всі рухливі ігри [15].

В Окружків Косачі мешкали два роки, а в 1873-му, восени, перейшли жити на вулицю Завадських, найнявши цілу садибу в пані Завадської, польки. Олена Пчілка згадувала про цей період із неймовірною теплотою: «Це була найкраща з трьох наших домівок звягельських, де ми, Косачі, проживали: мали бо ми в Завадських дуже великий, хоч і одноповерховий, будинок, а до того – розкішний садок, теж дуже великий. Давня правдива панська оселя. Садок був до деякої міри запущений, але через те ще кращий, так вільно росло в ньому садове і всяке інше дерево: липи, тополі тощо. І сила кущів – бузків розмаїтих, жасминів і всяких довголітніх квіток. Нашим дітям було так добре в тій чудовій оселі! Власне, ради дітей ми й найняли ту домівку в Завадських, бо в Окружка нам, при побільшенні нашої сім'ї, стало тіснувато, та й саду при його домочку не було. Усього часу, прожитого в Звяглю, пробули ми в Завадських найдовше».

*Відтворений на місці будинку Завадських
музей родини Косачів у Звягелі (фото 2011 р.)*

«Любила Леся Звягель дуже, особливо ж звягельську прекрасну річку Случ з його скелястими берегами... Взагалі звягельський період свого життя вона згадувала завжди як щось найпрекрасніше: вона там була здорова, хоч і тендітна. Там мала хорошу природу

навкруги, – а вона ж її так любила все життя! Там мала хороше товариство і зі старших, і з дітей, мала хорошу до душі розвагу й науку в книжках, у оповіданнях старших, у жаборицьких піснях та веснянках, туди приїздив її «кумир» – дядько Михайло, там вона любилася своїм божеством – матір'ю...» [14].

Над Случем, у 33-х верствах від Звягеля, улюбленим Лесиним місцем було село Жабориця, де вона вперше почула розповіді про Мавку. Дарма, що була зовсім малою, вона прекрасно пам'ятала перебування у Жабориці та в листі до матері від 20 грудня 1911 року згадувала: «А то я ще й здавна тую Мавку в умі держала, ще з того часу, як ти в Жабориці мені про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами» [15].

Одинадцять років прожили Косачі у старовинному Звягелі. Восьмирічною дівчинкою залишила Леся ці краї і про щасливо прожиті роки в ньому згадувала з тугою: «Я вже була не дуже маленька, саме дев'ятий рік ішов, як уся наша родина, і я, звісно, з нею переїхали жити в місто Луцьк з того міста, де я вродилась й прожила вісім перших років життя... Виїжджаючи з рідного міста, не спадало й на думку мені, що, може, я туди повік не вернуся, що, може, ніколи більше не побачу наймиліших з моїх друзів дітей, що не вернуться більше мої найперші, наймиліші роки життя, що впливли вже вони злото-блакитним струмочком у прірву минулого і вже не припливуть ніколи назад...» [15].

Улітку 1879 року родина Косачів переїхала до **Луцька** (батька перевели туди на роботу, покаравши так «за українофільство» й за недозволену зустріч із Михайлом Драгомановим у Парижі) і проживала тут у будинку по вулиці Драгоманова, 23 від літа 1879 р. до травня 1882 р.

*Будинок по вулиці Драгоманова, 23 у Луцьку,
де наприкінці XIX ст. мешкала родина Косачів (сучасне фото)*

Навесні 1880 р. Косачі переїхали із будинку на вулиці Драгоманова в іншу садибу, яка «була неподалік від річки Стир, бо коли вода розливалася, то підступала близько до шклянної веранди помешкання», і жили там до травня 1882 р., тобто до переїзду в с. Колодяжне. Де знаходилася ця садиба, чи збереглася вона донині та яка її адреса нині, на жаль, невідомо.

Леся називала цей край «укоханою Волиню», а саме місто в її житті займало особливе місце: тут вона написала свій перший вірш «Надія», присвятивши його своїй тітці Олені Антонівні Косач («тітці Єлі»), яку було заслано до Сибіру, тут слухала оповідки та легенди про Луцький замок і милувалася міськими краєвидами, тут же, в Луцьку, у 1881 році на Водохреще 10-річною вона застудилася під час процесії до річки Стир, що згодом викликало страшну недугу – туберкульоз кісток і суглобів, яка занастила її в розквіті творчості.

Загалом Леся Українка жила в Луцьку:

- з літа 1879 р. до середини вересня 1881 р. (виїзд до Києва);
- кілька днів у кінці листопада – на початку грудня 1881 р.;
- від початку жовтня 1890 р. (приїзд із Колодяжного) до 19 січня 1891 р. (виїзд до Львова і Відня);
- від 9 березня 1891 р. (повернення із Відня через Львів) до кінця квітня 1891 р. (переїзд до Колодяжного) [8].

На той час місто славалося своєю архітектурою: невелике за розмірами, воно компактно об'єднувало в один ансамбль історичні будівлі – замок, храми віруючих різних віросповідань, монастирі. Над містом височів середньовічний готичний замок Любарта, збудований в XIV столітті. Лесина сестра Ольга Косач-Кривинюк згадує: *«Леся розказувала, що вони з Мишею та з іншими дитячим товариством дуже любили ходити до руїн Луцького замку... Історію замку і подій, що в ньому відбувалися, вони добре знали. До будинку примикав костел, «кафедра». До кафедри Леся і любила ходити, бо дуже кохалася вже й тоді, як і потім усе життя, в органічній музиці, і боялася ходити, бо там були довгі тьмяні коридори і там у нішах сиділи живі монахи, старі, суворі, або стояли статуї святих, помальовані і вдягнені...»*.

Луцьк наприкінці XIX століття жив цікавим духовним і культурним життям. Як писала мати Лесі, *«порівняно зі Звягелем тут було людніше»*.

У травні 1891 року Леся Українка покинула Луцьк назавжди. З цього приводу Ольга Косач-Кривинюк згадувала: *«... Вже більше ніколи в житті не довелося їй бути в Луцьку, хоч і жалувала того, бо любила дуже, як місто, де пройшло більше як два роки її отроцького життя, як частину, та ще й столицю її укоханої Волині»* [9].

У травні 1882 року, коли Лесі було 11, Косачі перебралися з Луцька у маєток в селі **Колодяжному поблизу Ковеля** і замешкали тут у будинку, який в родині звався «великим». Це село стало їхнім постійним місцем проживання, тут народилися молодші брати та сестри Лесі – Оксана, Микола та Ізидора. Косачі дуже любили Колодяжне, з особливою теплотою ставилися до нього і не раз у листах до друзів висловлювали свої почуття: *«Колодяжне – це, власне, вдома, а решта, то це все так собі – між іншим»*.

Діти підростали, тому в 1890 р. у садібі спочатку побудували «білий» будиночок із кількома кімнатами, який в родині іменували «Лесиним» [16].

«Білий Лесин будиночок» у Колодяжному (сучасне фото)

Саме в цьому будиночку Леся Українка написала свої перші знакові вірші та оповідання. За кожної нагоди вона, вже доросла, приїздила сюди сама, а також запрошувала погостювати друзів. Так маленький будиночок у невеличкому селі перетворився у своєрідний культурний осередок, де збиралася молода українська інтелігенція та митці того часу. За це «Лесин білий будиночок» почали називати ще й літературним шале-флігелем [12].

А в 1896 р. Косачі розпочали спорудження «сірого будиночка», який називали також «батьківським», або «сірим флігелем».

а) б)
«Сірий будиночок» у Колодяжному:
а) літо 1899 р.; б) сучасне фото

Проживаючи в Колодяжному, Косачі сприяли спілкуванню своїх дітей із селянами. Як свідчення цьому – спогади Ольги Косач-Кривинюк: *«Наша сім'я жила в дуже близьких стосунках з селянами, всі ми, в тому числі й Леся, може, ще більше, ніж хто, мали між колодяженцями не лише знайомих, а й приятелів, і товаришок, і товаришів, тому весь їх побут дуже скоро став нам відомим, а далі й рідним»* [6]. Саме тут, у Колодяжному, від місцевих жителів і подруги Варвари Дмитрук Леся записувала пісні, звичаї, забави, ці поліські фольклорні образи вона втілила у драмі-феєрії «Лісова пісня» [7].

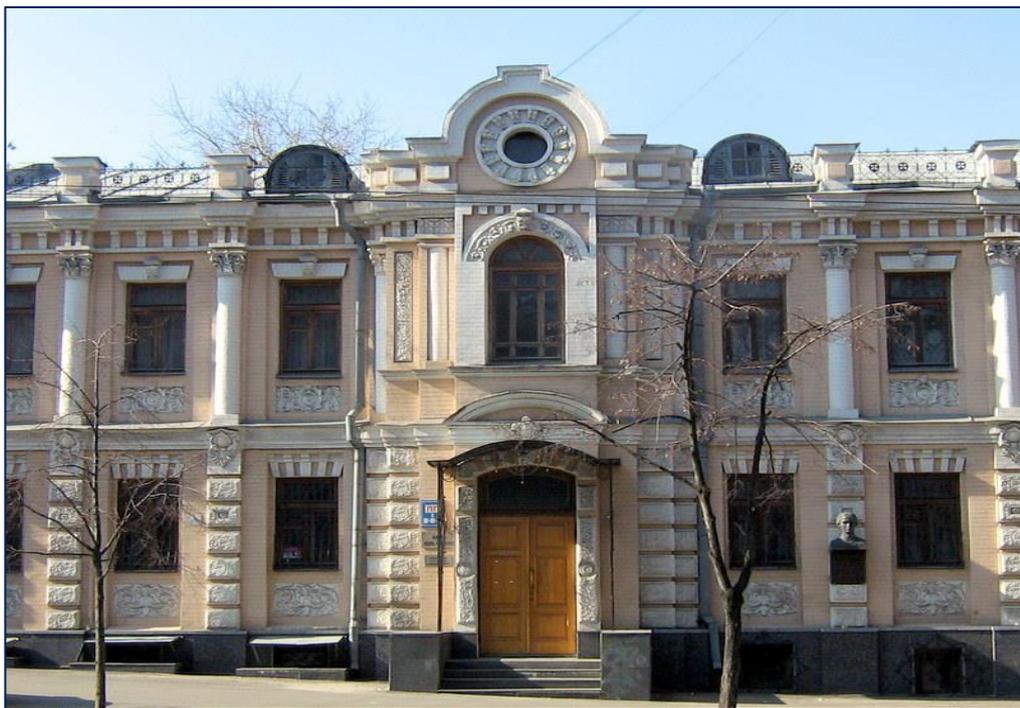
Київ – місто, до якого в Лесі Українки було неоднозначне ставлення. Спочатку «відносини» поетеси з ним були досить складними, адже саме в цьому місті їй поставили страшний діагноз – туберкульоз кісток, а згодом зробили першу операцію в університетській клініці на бульварі Шевченка, 17. Після цього Київ став для дівчини місцем вимушеного ув'язнення на час післяопераційного відновлення.

Коли ж стан Лесі покращився, змінилося і її ставлення до міста. Тепер вона неабияк цінує принади київського життя: походи у театри, на виставки, широкі можливості спілкування, зокрема цьому посприяла й «тусовка» творчої та інтелігентної молоді, в яку входили Леся та її брат Михайло. У Києві вона захопилася малюванням та деякий час брала уроки у Київській рисувальній школі Олександра Мурашка.

У роки навчання в Києві Леся жила на Стрілецькому провулку, 9 (нині – Георгіївський). Саме звідси поетеса у своїх листах до брата Михайла писала: *«Шкода, коли ти не приїдеш на Різдво до мене! Ми б разом послухали еолову арфу перед університетом, подивились би на страшні тополі, і я б знову подумала, що мені вісімнадцять літ, що ми живемо на Тарасівській, де у мене на столику проліски стоять, у хаті рожеве світло, а в серці прівесна...»*.

Згодом вона навчиться протистояти поганим новинам від лікарів. І допоможе їй у цьому саме Київ. *«Як прийдеться дуже погано, то... йди куди на Дніпро, на Байкові гори, куди хочеш, тільки на простір... Нема гіршого товариства для смутно настроєних людей, як чотири стіни, а в Києві нема ліпшого товариства, як Дніпро, сади, гори і гарні перспективи улиць»*, – напише вона сестрі.

Невдовзі Лесин батько отримав у Києві роботу й сім'я переїхала у власний будинок на вулиці Маріїнсько-Благовіщенській, 97 (нині – Саксаганського). Ця адреса для Лесі стала головною в місті, адже тут вона провела близько 20 років свого життя. Сьогодні в цьому будинку знаходиться літературно-меморіальний музей поетеси, відвідавши який, можна побачити гарно збережене її старе фортепіано, годинник з «римським» циферблатом, численні книжки, а також Лесині картини [10].

*Будинок родини Косачів у Києві
на вулиці Маріїнсько-Благовіщенській (нині – Саксаганського), 97*

Життя в Києві дало молодій письменниці доступ до українських митців, інтелігенції та науковців. Вона була однією з тих, хто організував у місті літературний гурток для молоді «Плеяда», який найчастіше збирався в Лисенків (вул. Рейтерська, 19), у Старицьких (нині – вул. Толстого, 35) або в Судовщикових (вул. Ульянових, 11, тепер – Лабораторна).

Особливо любила гуляти Леся схилами Дніпра, затишними алеями Ботанічного саду, що нагадували її рідну Волинь, урочищем Сирець. У її листах можна знайти спогади про Золотоворітський сад, Фундуклеївський яр, Куренівку і навіть Боярку.

Саме серед творчої київської молоді Леся зустріла свого майбутнього чоловіка – Климента Квітку. Юрист за фахом, він захоплювався фольклором та етнографією, збирав українські народні пісні. У липні 1907 року пара обвінчалася у Вознесенській церкві на Деміївці. Ця церква й досі стоїть на Голосіївському проспекті, 54. Після вінчання молодята трамваєм повернулися додому – до своєї оселі на Ярославівім Валі.

*Церква Вознесіння Господнього на Деміївці (м. Київ),
де у 1907 році обвінчалися Леся Українка та Климент Квітка*

На початку травня 1913 року Леся Українка залишає Київ востаннє, щоб поїхати в Грузію, де невдовзі її мужнє серце зупиниться назавжди. Через кілька днів її тіло було перевезено до Києва і 26 липня поховане на улюбленій нею Байковій горі [13].

Усі будинки, де жила поетеса в Києві, позначені меморіальними дошками. Її ім'я у місті носять бульвар, площа, театр та центральна публічна бібліотека. На площі Лесі Українки їй встановлено пам'ятник, а на вулиці Стрілецькій, неподалік від Золотих воріт, у 2015-му з'явився мурал, присвячений письменниці [10].

Львів також має свої пам'ятні місця, що пов'язані з ім'ям Лесі Українки. Вона зупинялась у місті в різні роки дорогою до Відня, Болгарії, Чернівців. Тут поетеса перебувала по кілька днів, але саме у Львові познайомилась з відомими українськими культурними діячами того часу Іваном Франком, Михайлом Павликом, Ольгою Кобилянською, які лишалися їй добрими друзями все її життя. Історія зберегла ці пам'ятні місця: колишній будинок готелю «Європейський» на площі Міцкевича, 4, будинок готелю «Центральний» на проспекті Свободи, 11, а також будинки Наукового товариства ім. Шевченка на вул. Винниченка (на той час вул. Чарнецького), 24 та 26 [17].

У своєму епістолярії письменниця так писала про Львів: *«Жила я у Львові весь час в готелі «Hôtel Central», хоч мене знайомі закликали до себе, – мені було краще в готелі, бо незалежніше. Труш мені дуже вірно помагав у всіх походах і поїздках і навіть, наскільки міг, сам їх замість мене робив, щоб мені даремне не ходити»*. А от про львівські погодні умови Леся відгукувалася не дуже схвально: *«Увесь час у Львові було дуже погано надворі і холодно, вогко, дощ, навіть щось так ніби сніг. Труш навіть у грубці палив і «чайом» мене відогрівав. Розумна я була б, якби вибралась у самій пелерині...»* [13].

Напевно, по-іншому склалася би доля Лесі Українки, якби не добра дружба, наставництво й сприяння у творчості молодій поетеси Івана Франка – видавця та редактора, вимогливого критика перших її творів і збірок поезій. Саме у Франка, який тоді проживав у Львові за адресою вул. Зиблікевича (нині – Івана Франка), 10, Леся разом із матір'ю зупинялася дорогою з Відня [12]. Саме Франко першим відчув талант 13-літньої Лариси Косач, а вже у 1884 році завдяки йому читачі львівського журналу «Зоря» довідалися про поетесу Лесю Українку – саме цим псевдонімом були підписані її перші друковані вірші

«Конвалія» та «Сафо». Через рік у Львові вийшла друком збірка перекладів творів Миколи Гоголя, яку Леся підготувала разом зі своїм братом Михайлом. У 1892 році побачила світ «Книга пісень Генриха Гейне» в перекладі Лесі Українки, у 1893 році вийшла перша збірка її поезій «На крилах пісень», а в 1899 році – друга збірка «Думи і мрії». А вже через 7 років, у 1901 році, Наукове товариство імені Шевченка у Львові замовило портрет письменниці, щоб повісити його в залі видатних українських діячів [4].

Ще одне місто на карті України можна позначити серед маршрутів Лесі Українки – **Чернівці**. І хоча воно й не було ключовим місцем у житті поетеси, як-от Луцьк чи Колодяжне, проте частинка Лесиної душі була тісно пов'язана з Буковиною. Уперше до Чернівців Леся завітала навесні 1901 року і понад два місяці гостювала тут у своєї подруги Ольги Кобилянської. Поетеса приїхала сюди потягом зі Львова, який йде 7 годин – усього на годину довше, ніж тепер.

На Буковину Леся Українка приїхала в критичний момент свого життя – після смерті Сергія Мержинського. Свій тяжкий душевний стан вона так описувала в листі до М. Павлика: *«Їхала я сюди просто рятуватися. Я була взагалі така прибита, що просто боялась озиватись до людей, аби їм не завдавати смутку... Ся зима була для мене дуже тяжка, я була пів року в моральному пеклі, а два місяці були такі, що справді не знаю, як я їх витримала... Се була страшна трагедія, не кожний може таке витримати. Я витримала...»*.

Родина Кобилянських зустріла Лесю Українку дуже тепло і з повагою до її пригніченого душевного й фізичного стану, влаштувала для неї такий побут, де було все розписано по годинах і за яким гостя могла працювати годинку-півтори на день. Крім Ольги, особливо піклувалася про Лесине здоров'я мати Кобилянської («Свята Анна», як вдячно називала її Леся Українка) [1].

У листах до батьків Леся описувала Чернівці як невеличке, але симпатичне місто: *«Темп життя багато тихіший, ніж у Львові. Добре мені тут «в санаторії на Новім світі» (тодішня назва вулиці, де проживали Кобилянські)... Місто не дуже велике, але симпатичне і чистеньке, ціле на горі. Околиця дуже гарна, якась ідилічна: гори ще не дуже високі, Прут під самими Чернівцями тихий, в зелених берегах, в'ється собі поміж галями по широких «зарінках». Вид дуже широкий, як вийти за місто (а се звідси не трудно)»*.

У Чернівцях Леся зустрічалася з місцевою літературною богомою, митцями та театралами, чернівецькою громадою. Тут вона бачилася з Василем Стефаником, Осипом Маковеем, іншими відомими постатями, серед яких – актор Гриновецький, співак Белінський, художник Івасюк.

Неабияк подобалися Лесі прогулянки з подругою Ольгою Кобилянською Народним садом (теперішній парк ім. Т. Шевченка) або ж Парком буковинських митрополитів. Якось, прогулюючись Панською вулицею, Леся Українка та Ольга Кобилянська завітали ще й до фотоательє Яна Кржановського, що знаходилося на вулиці А. Кохановського, 16 (нині тут магазин жіночого одягу), аби зробити світлину на згадку (до речі, оригінал знаменитої світлини нині зберігається в музеї Ольги Кобилянської у Чернівцях).

Знамените фото Лесі Українки та Ольги Кобилянською, зроблене у фотоательє Яна Кржановського у Чернівцях (1901 р.)

Разом із Ольгою Кобилянською Леся впродовж двох днів відвідала села Чернівецької області – Білу, Стрілецький Кут і Ревну, де зустрілася з місцевими громадами, цікавилася усною народною творчістю та просто відпочивала. Після гостин у Кобилянських поетеса також їздила до Кімполунга (тепер це територія Румунії) й через Вижницю – до Буркута, що на Івано-Франківщині [12].

Удруге й востаннє Леся побувала в Чернівцях, коли у 1903 р. поверталася з Італії. Із 5 по 19 червня 1903 р. вона гостювала в Кобилянської, яка мешкала тоді в будинку на вулиці Штернгассе, 6 (нині – вул. К. Томашука), який зберігся й дотепер... [1].

Особливим містом у долі Лесі Українки стала **Одеса** – «місто над морем». Леся тричі приїздила сюди на лікування. Уперше вона побачила Одесу у 1888 році, коли разом із батьком приїхала на славнозвісний Хаджибейський грязелікувальний курорт, після лікування на якому їй стало значно краще, зокрема в історії хвороби поетеси згодом було зазначено: «... Улітку 1888 року Леся отримала курс лікування і купання у грязелікувальному закладі на Хаджибейському лимані в Одесі. У результаті цього настало значне покращання...».

Леся поверталася до Одеси ще двічі – у 1889 та 1891 роках. Усі три рази поетеса зупинялася в родині відомого одеського літературознавця, бібліографа, критика і фольклориста, очільника одеської «Просвіти» Михайла Федоровича Комарова і проживала в будинку на вулиці Поштової, 27 (тепер – Святослава Караванського), який свого часу проектував архітектор Олександр Бернардацці. Упродовж 1888–1913 років Комарови приймали Лесю Українку у своєму домі під час її лікування на Хаджибейському лимані та тоді, коли вона зупинялася в місті дорогою до Криму, Кавказу, Єгипту й на зворотному шляху, щоразу влаштовували для гості екскурсії містом та його околицями.

Будинок в Одесі по вулиці Святослава Караванського (колишня – Поштова), 27, де зупинялася Леся Українка під час гостювання в родині Комарових

Місто Одеса неабияк вразило 17-літню дівчину – молоде, адже його розбудова тільки набирала обертів, гамірне, багатолюдне, зі своїм швидким ритмом життя, своєрідною південною екзотикою та архітектурою. Вражали насамперед люди, яких зустрічала:

«...статечні слов'яни, зі своєрідною мовою, не схожою до тієї, яку знала Леся, педантичні німці, галасливі й темпераментні південні люди – чи, то греки, чи італійці, чи молдовани...».

Найбільше Лесі полюбилися три місця в Одесі: Ніколаєвський бульвар (тепер – Приморський), Олександрівський парк (тепер – парк Шевченка) та Ланжерон. Там поетеса милувалася і захоплювалася морем. А ще на Лесю Українку неабияке враження справили одеські храми різних віросповідань. Зі спогадів її сестри Ольги Косач-Кривинюк дізнаємось, що письменниця побувала в грецькій та вірменській церквах, єврейській синагозі, а також – у католицькому костелі, де слухала гру на органі.

Незабутньою була й триденна подорож пароплавом до Білгород-Дністровської фортеці, яку влаштував усій родині Косачів Михайло Комаров. Відвідини Акермана справили на Лесю особливе враження [2].

Саме в Одесі Леся вперше у своєму житті побачила море, яке вражало, вабило, хвилювало... Дивовижна краса моря відгукнулася в душі юної дівчини поетичними рядками, які увійшли до циклу «Подорож до моря», а також спогадами: «Найбільша краса Одеси, головна її ozdoba – це море. Синьо-зелене і безмежне, воно відкривається з багатьох вулиць і майданів». Цей славетний цикл, написаний у формі мандрівки, складається з дев'яти розділів, п'ять з яких (V–IX) – про Одесу й приморський край. Уперше цей цикл був надрукований у збірці «На крилах пісень» у 1893 році із посвятою сім'ї Михайла Комарова. [11].

Звягель, Луцьк, Київ, Колодяжне, Одеса, Львів, Чернівці... Ці та ще багато інших мальовничих українських міст стали для Лесі Українки джерелами натхнення й сили, до яких вона неодноразово поверталася. Кожен із цих куточків зберіг частинку її життя – дитячі спогади, творчі відкриття, зустрічі з цікавими людьми. І де б не була наша сильна і мужня Леся, вона скрізь знаходила час для творчості та для споглядання прекрасного навколо, лишивши по собі неймовірні поетичні рядки і спогади, які, переживши час, дивуватимуть ще й майбутні покоління українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишнеvsька М. Чернівецькі адреси Лесі Українки. *День*. 2021. № 137. URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/chernivetski-adresy-lesi-ukrayinky> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Демидова Л. Леся Українка в Одесі: де гуляла, що писала та з ким дружила українська поетеса. *Суспільне Одеса*. 2025. URL: <https://suspilne.media/odesa/955201-lesa-ukrainka-v-odesi-de-gulala-so-pisala-ta-z-kim-druzila-ukrainska-poetesa/> (дата звернення: 10.12.2025).
3. Заводна Л. Леся Українка – мандрівний клубочок: закордонні подорожі. *Педагогічні обрії*: науково-методичний журнал. Чернівці: ЧОППО імені К. Д. Ушинського, 2025. № 1 (136). С. 39–46. URL: <https://drive.google.com/file/d/167pDcgJP3qT6FjP6z2ks81KEV0viAdYs/view> (дата звернення: 03.11.2025).
4. Кметь І. Про Львів у серці Лесі Українки. *Фотографії старого Львова*. 2021. URL: <https://photo-lviv.in.ua/pro-lviv-u-sertsi-lesi-ukrainky/> (дата звернення: 10.12.2025).
5. Косач-Кривинюк О. Звягельський період Лесиноного життя (13.02.1871 – перша половина 1879). *Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки: онлайн-енциклопедія*. 2006. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Kryvynjuk/Chronology/1879/ZvjagelskyjPeriod.html> (дата звернення: 04.11.2025).
6. Лесині маршрути. Інтерактивна мапа місцями життя і творчості Лесі Українки: спецпроект Локальної історії до 150-річчя з дня народження письменниці. URL: <https://lesya-ukrainka.localhistory.org.ua/> (дата звернення: 03.11.2025).
7. Літвицька Л. Луцьк та Колодяжне: чим особливі в житті Лесі Українки та на карті Волині. *Суспільне Луцьк*. 2021. URL: <https://suspilne.media/lutsk/108331-luck-ta-kolodazne-cim-osoblivi-v-zitti-lesi-ukrainki-ta-na-karti-volini/> (дата звернення: 05.11.2025).

8. Луцьк (1879 – 1882 рр.). *Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки* : онлайн-енциклопедія. 2006. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Gallery/MemPlaces/Luck.html> (дата звернення: 05.11.2025).

9. Луцьк часів перебування у ньому Лесі Українки. *Волинські новини*. 2013. URL: https://www.volynnews.com/news/rest/lutsk-chasiv_perebuvannya_u_nomu_lesi_ukrayinky_foto/ (дата звернення: 05.11.2025).

10. Максимець С. Як боротися зі смутком: місця Лесі Українки у Києві. *Вікенд*. 2020. URL: <https://weekend.today/gorod/jak-borotisja-zi-smutkom-miscja-lesi-ukrainki-u-kievi.htm> (дата звернення: 05.11.2025).

11. Одеськими стежками Леся Українки. Одеська національна наукова бібліотека. 2021. URL: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=3149 (дата звернення: 10.12.2025).

12. Подорожі Лесі Українки. *ЕКСПЕДИЦІЯ XXI*. 2023. URL: <https://expedicia.org/podorozhi-lesi-ukrainki/> (дата звернення: 03.11.2025).

13. Подорожі Лесі Українки: між екзотикою та пошуками порятунку. *Район. Миргород*. 2025. URL: <https://myrgorod.rayon.in.ua/topics/793918-podorozhi-lesi-ukrainki-mizh-ekzotikoyu-ta-poshukami-poryatunku> (дата звернення: 04.11.2025).

14. Римська В. Звягельське оточення Лесі Українки та родини Косачів. *Віртуальний музей міста Звягель*. 2025. URL: <https://zwiahel.info/museum/room7/4> (дата звернення: 04.11.2025).

15. Римська В. Злото-блакитний струмочок Лесиноного дитинства. *Віртуальний музей міста Звягель*. 2025. URL: <https://www.zwiahel.info/museum/room7/1> (дата звернення: 04.11.2025).

16. У Колодязному презентували відреставровану садибу родини Лесі Українки. *Волинські новини*. 2024. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/lito-v-sadybi-kosachiv-vidrestavrovanu-sadybu-rodyny-lesi-ukrayinky/> (дата звернення: 05.11.2025).

17. Як Львів пов'язаний з ім'ям Лесі Українки. *Я львів'янин*. 2021. URL: <https://ilvivyanyyn.com/uk/article-4351-yak-lviv-povyazaniy-z-imyam-lesi-ukrainki> (дата звернення: 10.12.2025).

